

Bagi Gábor

Hadsereg-főparancsnokság Szolnokon 1849 nyarán

Dr. Szabó István (1942–2012) muzeológus kollégám emlékére

Buda 1849. május 21-i visszafoglalása sokak számára a szabadságharc győztes befejezését jelentette, és ez az értékelés a Tisza-parti kisváros, Szolnok lakói esetében is megfigyelhető volt. Június elején már komolyan számoltak a vasút Szolnokról Debrecen és Arad felé történő továbbvitelének megkezdésével, a munkálatok elindításával. Ennek nyomán a Buda elfoglalásakor magyar fogságba esett mintegy 600 olasz katonát Szolnok környékén, a két irányban folytatódó építkezéseknél akarták felhasználni. Az Olasz Légiónak szervezése, illetve az orosz beavatkozásról szóló kezdeti hírek miatt azonban kérdéses, hogy a munkálatok egyáltalán elkezdődtek-e.¹

A békés állapotok átmeneti visszatérését jelezte a szolnoki választókerület megüresedett képviselői helyének betöltése is. A Debrecenben késve megjelenő Graefl József miatt még április 28-án új választást írtak ki. Erre végül június 18-án került sor, amikor Lipcsey Péter elnöklete alatt a leadott 425 szavazatból 390 Damjanich János honvédtábornokra, míg 27 Graefl Ignácra esett. Ezzel a lábtörés miatt aktív szolgálatra alkalmatlan Damjanich lett Szolnok képviselője, ám a katonai események miatt már nem tudta választókerülete érdekeit képviselni.²

1.) József Wysocki tábornok hadműveletei az orosz beavatkozás elején

Az orosz csapatok határokön történő felvonulása majd betörése június közepe táján magyar részről is csapatok átcsoportosítását eredményezte, ami Szolnokot is érintette. Így a Debrecenből június 19-én elindított Olasz Légiónak pár napig itt tartózkodott, majd később Szegedre irányították őket.³

Az északkeleti határszélen a cári főerők ellenében a magyar hadvezetés csak az úgynevezett felső-magyarországi hadsereget tudta felsorakoztatni Dembinski alatt, amely elvileg az április végén alakult IX. hadtestből⁴ (Henryk Dembinski altábornagy), valamint Kazinczy Lajos ezredes önálló hadosztályából állt. Ez a mintegy 16.500–17.200 ember, 2.104 ló és 57 löveg nem sok eséllyel vehette fel a harcot a hatalmas tömegben betörő oroszokkal szemben, ráadásul két tényező is gyengítette a harcértékét. Egyrészt Kazinczy közel 7.000 embere Erdély határán állomásozott, másrészt mindkét sereget csak részlegesen feltöltött, igen gyengén felszerelt és kiképzett alakulatokból állt.

1 Pete László: Monti ezredes és az olasz légiónak a magyar szabadságharcban. Debrecen, 1999. 153. p.

2 Szederkényi Nándor: Heves vármegye története, IV. Eger, 1893. 410–411. p.

3 Pete László: Monti ezredes és az olasz légiónak a magyar szabadságharcban. Debrecen, 1999. 154. p.

4 Április 27-én a hadtest még a 13., 16., 43., 69., 89. honvédszászlóaljából, az 1. utászsászlóaljából (3 század), a Lengyel Légiónakból (4 század), az 1. vadászrezdből (4 század), az 5., 8. és 12. huszárezredek 1–1, a 17. huszárezred 2. osztályából alakult 8 db három-, 11 db hat- és 4 db tizenkétfontos löveggel. Böhm Jakab-Csikány Tamás-FARKAS Gyöngyi: „Saját kezébe ott ahol ...” Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból. Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok. Petit Real, 1998. 125. p.

A IX. hadtest hadrendjében június elején Korponay János ezredes szerint az alábbi alakulatok szerepeltek:

Isekovszky dandára Szebenben: 1 osztály (2 század) az 5. Sardinia király majd Radeckzy huszárezredből (Szabó Vince őrnagy), 13. honvédszászlóalj (Keresztes Lajos őrnagy), 4 századnyi Lengyel Légió, egy csapat borsodi felkelő (600 fő), egy hatfontos üteg nyolc löveggel.

Jazwitz Ferenc őrnagy dandára Bártfán: 16. honvédszászlóalj 4 századdal (Rohmann őrnagy), 89. honvédszászlóalj (Supper Ágoston őrnagy), 4 század vadász (Mártonfy Zsigmond őrnagy), egy osztály a 6. Württemberg huszárezredből, egy hatfontos üteg nyolc löveggel (Beöthy főhadnagy).

Lázár Vilmos alezredes dandára Girálton: 35. honvédszászlóalj (Burján őrnagy), hevesi felkelők (200 fő), zempléni felkelő (400 fő), 1 század ungi felkelő, 1 osztály szabolcsi huszár, egy hatfontos üteg nyolc löveggel

Kürty István alezredes dandára Demétén és Eperjesen: 69. honvédszászlóalj (Szluga százados), 43. honvédszászlóalj (Karovi őrnagy), két osztály (4 század) a 16. Bocskay huszárezredből (Kürty István alezredes), egy osztály (2 század) a 13. Lehel huszárezredből (Wartensleben őrnagy), a Beniczky-féle szabadcsapat (Jánosy), egy üteg háromfontos (öt ágyú), fél röppentyűüteg (három állvány), két tizenkétfontos ágyú, egy tízfontos tarack.

Zöldy százados elkülönített osztaga: két század a 89. honvédszászlóaljból, fél század hevesi gerilla, két négyfontos löveg.⁵

Az orosz betörés után a Dembinskyt az ugyancsak lengyel Józef Wysocki (1809. Podorlin – 1873. XII. 31. Párizs) váltotta a hadtest és a hadsereg élén. Wysocki vagyontalan kisnemesnek született, aki hadnagyként vett részt az 1830/31-es lengyel szabadságharcban. Emigrációban végezte el a metzi katonai akadémiát. 1848-ban előbb a krakkói nemzetőrség tisztje, majd októbertől az 1. lengyel gyalogzászlóaljat vezette magyar oldalon. Utóbb dandárparancsnok lett az aradi ostromseregben, majd 1849 februárjától magyarországi Lengyel Légió parancsnoka Danjanich alatt. A III. hadtest hadosztályparancsnokaként vett részt a tavaszi hadjáratban. Május elejétől kapta meg a vezérőrnagyi címet, majd a felsőmagyarországi hadsereg Lengyel Légiójának élére került. A szabadságharc után Párizsba menekült és ott is halt meg.⁶

Wysocki ugyan kapott némi erősítést kapott ugyan, de csapatai minősége, ereje nem változott lényegesen. A hadserege létszámviszonyai 1849. június 21-én a következő módon rekonstruálhatók:

IX. hadtest: Henryk Dembinski altábornagy

Összesen 4 dandárban Bulharin, Lázár, Jazwitz és Jurics alatt.

13. honvéd zászlóalj	6 század 636 fő,
15. honvédszászlóalj	? század 400 fő,
16. honvédszászlóalj	5 század 665 fő,
20. honvédszászlóalj	1 század 152 fő,
21. honvédszászlóalj	1 század 127 fő,
35. honvédszászlóalj	2 század 304 fő,

5 Nyulásziné Straub Éva: A szabadságharc hétköznapi tanúi... 1848–1849-es naplók. Magyar sorsfordulók. Budapest, 1998. 307–311. p.

6 Bona Gábor: Tábormokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49. Budapest, 1987. 338–339. p.

RÉGÉSZET – TÖRTÉNETTUDOMÁNY

43. honvédzászlóalj	2 század	270 fő,		
69. honvédzászlóalj	6 század	1248 fő,		
89. honvédzászlóalj	6 század	896 fő,		
Beniczky zászlóalja	3 század	323 fő,		
Beregi honvéd osztály	2 század	250 fő,		
1. honvéd vadászrezred	8 század	1112 fő,		
Lengyel Légió	? század	444 fő,		
Borsodi portyázó csapat	? század	469 fő,		
Hevesi csapat	? század	99 fő,		
Ungi csapat	? század	214 fő,		
Tornai csapat	1 század	81 fő,		
Zempléni csapat	? század	270 fő,		
5. huszárezredből	2 század	234 fő	234 nyerges ló,	
12. huszárezredből	1 század	196 fő	196 nyerges ló,	
17. huszárezredből	3 század	504 fő	479 nyerges ló,	
Lengyel dzsidások	? század	63 fő	60 nyerges ló,	
Szabolcsi lovascsapat	? század	41 fő	41 nyerges ló,	
Lovas portyázó csapat	? század	93 fő	104 nyerges ló,	
4. hatfontos üteg	1 üteg	107 fő	72 nyerges és hámos ló	6 löveg,
? tizenkétfontos üteg	1 üteg	74 fő	50 nyerges és hámos ló	4 löveg,
lengyel háromfontos üteg	1 üteg	67 fő	45 nyerges és hámos ló	3 löveg,
? hatfontos üteg	1 üteg	43 fő	33 nyerges és hámos ló	2 löveg,
? háromfontos gyalogüteg	1 üteg	32 fő	40 nyerges és hámos ló	3 löveg,
14. röppentyűüteg	1 üteg	32 fő	15 nyerges és hámos ló	3 löveg,
14. hatfontos üteg	1 üteg	150 fő	112 nyerges és hámos ló	8 löveg,
3. háromfontos gyalogüteg	1 üteg	? fő	? nyerges és hámos ló	5 löveg,
<i>Összesen</i>			<i>9978 fő</i>	<i>1481 nyerges és hámos ló 34 löveg</i>

Kazinczy hadosztály:

16. honvédzászlóalj	1 század	184 fő,	
20. honvédzászlóalj	4 század	684 fő,	
21. honvédzászlóalj	4 század	640 fő,	
22. honvédzászlóalj	6 század	1268 fő,	
Máramarosi zászlóalja	5 század	725 fő,	
Máramarosi vadászok	1 század	140 fő,	
Tiroli vadászok	1 század	120 fő,	
Krasznai szabadcsapat	1 század	100 fő,	
12. huszárezred	1 század	177 fő	180 nyerges ló,
lovas portyázók	? század	40 fő	40 ló,

HADSEREG-FŐPARANCSNOKSÁG SZOLNOKON 1849 NYARÁN

háromfontos gyalogüteg 1 üteg	142 fő	69 nyerges és hámos ló	8 löveg,	
hatfontos üteg	1 üteg	34 fő	16 nyerges és hámos ló	2 löveg. ⁷

Wysocki az orosz betöréskor csak saját hadtestét tudta a betörő ellenséges túlerővel szembe állítani, ami nyílt csata vállalását nem tett lehetővé. Vele szemben maga herceg Paszkevicz tábornagy állt közel 140.000 emberrel, és ez minden nyílt összecsapást reménytelenné tett. Amennyire módjában állott, igyekezett egy-egy erősebb állás megszállásával lassítani, szétbontakozásra kényszeríteni az ellenséges erőket, ám a hatalmas túlerő miatt erre csak rövid időre volt lehetőség. Wysocki maga is többször átszervezte a csapatait, így június 30-án a IX. hadtestet Lázár ezredes 18. és Jázwitz ezredes 19. hadosztálya alkotta 6270 gyalogossal, 1795 lovassal és 43 ágyúval.⁸

Heves és Külső-Szolnok vármegye hatósága június 27-én vette az oroszok veszélyes előrenyomulásáról szóló híreket, és határozatot hozott a megyeszékhely Egerből Szolnokra történő mielőbbi áttételére. Ennek nyomán július 1-én Kürthy Ferenc alszolgabíró vezetésével már Szolnokon ültek össze.⁹

2.) A tiszai hadsereg létrehozása

Július 1-én azonban más is történt, megszűnt a Komárom melletti nagy csatában bízó Görgei fővezérsége, és helyette – furcsa körülmények eredményeképp – Mészáros Lázár kapta meg a fővezérséget, aki ragaszkodott Dembinski vezérkari főnöki kinevezéséhez is. Ez azt is eredményezte, hogy a kormányzat és Kossuth új tervvel állva elő, a Szeged környéki katonai összpontosításról határozott. Így még 1-én este Kossuth elrendelte, hogy Wysocki ne Hatvan, hanem Szolnok felé vonuljon vissza, és lépjen kapcsolatba a Cegléd környékén immár Perczel Mór vezénylete alatt szerveződő tartalék hadtesttel.¹⁰

A tartalék hadtest június 30-án még Gál László ezredes vezénylete alatt Martini alezredes 24., illetve Lenkey Károly ezredes 25. hadosztályaiból állt, együttesen 8610 gyalogossal, 800 lovassal és 27 ágyúval. Ez a számát tekintve imponáló erőt valójában döntően frissen felállított, kiképzetlen és gyenge felszerelésű csapatok alkották, akiknek harcértéke még a Wysocki hadtesténél is alacsonyabb volt. Jellemző, hogy még a július 20-i turai ütközet idején is a gyalogság fele még kaszával volt felszerelve.¹¹

7 Borus József: Az 1848/49-es haderő alkotórészei. In: Hadtörténelmi Levéltár, Tanulmánygyűjtemény. 2971. sz. é.n. XIV. A honvédség tényleges létszáma. 5–6.; Hadtörténelmi Levéltár 1848/49-es gyűjtemény (a továbbiakban HL 1848/1849) 13:33. Ramming és Rüstow a IX. hadtest erejét az alábbiakban adta meg. Gyalogság: 2 vadász zászlóalj, 9 új honvéd zászlóalj (a 16., 89. honvédzászlóalj 4-4, 69. honvédzászlóalj 5 század), 4 századnyi Lengyel Légió, 12 század önkéntes az északi megyékből, 1 zászlóalj utász. Mindez névlegesen 14 1 zászlóalj, lényegében azonban csak 10. Lovasság: 6 század huszár, 1 század lengyel ulánus, 1 század önkéntes lovas. Tüzérség: 4 tizenkét-, 16 hat-, 11 háromfontos ágyú, 3 röppentyűvető. Összesen: 14 1 zászlóalj, 8 lovasszázad, 34 löveg. Együtt 9.600–10.200 ember és 1530 ló. A Kazinczy hadosztályhoz 4 század vadász és önkéntes, 1 zászlóalj máramarosi önkéntes, 6 honvédzászlóalj, 4 huszárszázad, 23 löveg tartozott: 6.900–7.020 ember és 534 ló. Wilhelm Ramming von Riedkirchen: Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen in Sommer des Jahres 1849. Pest, 1850. 31. p.; Wilhelm Rüstow: Az 1848–1849-i magyar hádjárat története. I–II. Pest, 1866. II. 16. p.

8 Böhm Jakab – Csikány Tamás – Farkas Gyöngyi: „Saját kezébe ott ahol ...” Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból. Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok. Petit Real, 1998. 177. p.

9 Szederkényi Nándor: Heves vármegye története, IV. Eger, 1893. 411. p.

10 Hermann Róbert: Mészáros Lázár altábornagy fővezérsége (1849. július 1.–július 30.) In.: Mészáros Lázár emlékezete. (Az 1991. március 13-ai tudományos ülésen elhangzott előadások). Kőhegyi Mihály-Merk Zsuzsa (szerk.): Bajai Dolgozatok, 8. Baja, 1993. 53–55. p.; Kovács István: Együtt a szabadságért 1848–1849. Wysocki tábornok emlékiratai. Bp., 1993. 82. p.

11 Böhm Jakab-Csikány Tamás – Farkas Gyöngyi: „Saját kezébe ott ahol ...” Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból. Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok. Petit Real, 1998. 177.; Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténete. Arcanum, PC CD-ROM.

Wysocki július 2-án Árokszálláson vette a híreket, onnan Ceglédnek fordult, de 4-én csapatait egy egész napig pihentette. Itt értesült Mészáros Lázár fővezéri, és Dembinski vezérkari főnöki kinevezéséről, ugyanakkor találkozott a tiszai népfelkelés parancsnokává kinevezett Korponay János ezredessel is. 5-én megindult Jászberényből, és 6-án már Cegléden volt, ahol Perczellel találkozott. Perczel ekkorra több új zászlóaljat felállított, ám felszerelésük ezeknek is igen gyenge volt.

Perczel és Wysocki nem kívánták a nagy tömegű, de kétes katonai értékű népfelkelést alkalmazni, ami miatt aztán a felkelt jászoktat hazaküldte. Ugyanakkor viszont örömmel vették a szabad lovass csapatok felállítását, amelyeket kisebb huszárcsapatokkal elegyítve a Tisza-vonal őrzésére akartak felhasználni.¹²

Mészáros és Dembinski eredeti elképzelései szerint Wysockinak Szegednél kellett volna a Jellacic hadserege ellen küldő Vetterhez csatlakoznia. Ennek értelmében Mészáros 5-én utasította Wysockit, hogy hadtestével 6-án Ceglédre, 7-én Nagykőrösre, 8-án Kecskemétre, 9-én pedig Kiskunfélegyházára menjen. Ugyanakkor Wysockitól Perczelhez került át a 89. zászlóalj, a 18. Attila huszárezred több százada, legalább egy tüzéruteg, valamint jelentős mennyiségű muníció, mivel ezt az erőt egy tiszántúli támadásra, és Paskievics balszárnyának nyugtalanítására kívánták felhasználni.

A tervek végül a feldunai hadsereg sikerén bukott meg, amely július 2-án Komáromnál győzelmes – bár nem döntő – csatát vívott Haynauval. Ennek során Görgői súlyosan megsebesült, ám a hadsereg magasztalta hadvezéri rátermettségét. Így a tisztikar legalább a főszereget vezérletét meg akarta hagyni a napokig öntudatlan Görgeinek. A helyzetet nehezítette, hogy a kormányzat csak futárok, küldöttek útján tudott a Komáromnál állomásozó főszereggel kapcsolatot tartani, így a hírek késve, vagy torz formában érkeztek meg.

Közben Kossuth 7-én Ceglédre érkezett, ahol helyreállította a korábbi jó viszonyát a lelkes, de nehezen kezelhető Perczellel. Ennek során Wysocki javasolta, hogy csapatait ne indítsák délnek, hanem Perczel gyenge erőivel a Tiszántúlon alkalmazzák az oroszok ellen. Kossuth engedett a kérésüknek, és a két hadtest élére Perczelt állította.¹³

Kossuthnak a korábbi haditerveket felborító döntése a minisztereket és Mészárost is felháborította. Az erők ilyen átcsoportosítása ugyanis nem tette lehetővé Jellacic gyors legyőzését, sőt a délvidéki magyar erők ilyen meggyengítése a bán sikerét segítette volna elő. Ezek nemcsak Wysocki hanem Perczel Délvidékre vezénylését is felvetették. Erre Kossuth Cegléden az ott lévő tábornokait (Perczel, Wysocki, Lenkey János, Dessewffy) hívta haditanácsba.

Az ügyet nehéz tárgyalásoknak kellett eldönteni. Július 9-én este Kossuth Cegléden találkozott Dembinskivel és Mészárossal, bár Barta István forrásközlése, illetve Mészáros Lázár emlékirata szerint erre a találkozóra Szolnokon került sor!¹⁴ Az éjszaka folyamán rendkívül

12 Hermann Róbert: Mészáros Lázár altábornagy fővezérsége (1849. július 1.– július 30.) In.: Mészáros Lázár emlékezete. (Az 1991. március 13-ai tudományos ülésen elhangzott előadások). Kőhegyi Mihály – Merk Zsuzsa (szerk.): Bajai Dolgozatok, 8. Baja, 1993. 58–59. p.; Kovács István: Együtt a szabadságért 1848–1849. Wysocki tábornok emlékiratai. Bp., 1993. 86. p.; Nyulászsiné Straub Éva: A szabadságharc hétköznapi tanúi... 1848–1849-es naplók. Magyar sorsfordulók. Bp., 1998. 286–293. p.

13 Hermann Róbert: Mészáros Lázár altábornagy fővezérsége (1849. július 1.– július 30.) In.: Mészáros Lázár emlékezete. (Az 1991. március 13-ai tudományos ülésen elhangzott előadások). Kőhegyi Mihály – Merk Zsuzsa (szerk.): Bajai Dolgozatok, 8. Baja, 1993. 60–62. p.

14 Mészáros Lázár külföldi levelei és életrata. Közreadja: Szokolai Viktor. Pest, 1867. 291–292. p.

heves jelenet zajlott le a két altábornagy és a kormányzó között, az előző nap elfogadott haditerv miatt. Dembinski emlékirataiban részletesen ír erről, ám Barta szerint előadása nem meggyőző. Kizártnak tartja, hogy Kossuth Wysocki visszarendelését azzal indokolta volna, hogy a Kunságba akar menni népfelkelést toborozni, és a hatás kedvéért volt szüksége majd 10.000 katonára. A kormányzó éjfél után – állítólag a környékbeli kozákok portyák hírére – Kunszentmártonon át Szegedre indult.¹⁵

Július 9-én Wysocki Törtelen kapta meg Kossuth levelét, hogy azonnal vonuljon Szolnokra, ahová Perczel is tart. Bár Wysocki értelmetlennek tartotta a sietséget, egész éjszaka tartó menetel 10-én hajnalra megérkezett a városba, és letáborozott csapataival. Vele volt Desseffy Aurél vezérőrnagy, a hadtestének helyettes parancsnoka is.¹⁶

E napon Mészáros is Szolnokról tudósította a még Komáromnál álló feldunai hadsereget, hogy a kozákok már Jászberénynél vannak, így Wysocki Szolnok felé vonult a Tisza vonalának védelmére. Azt tanácsolta Görgeinek, hogy Vác felé vonuljon, mivel maga is ebbe az irányba akar támadni a tiszai hadsereg erőivel. Ennek ereje ekkor 37.646 főből, 4.672 lóból, 82 lövegből és négy röppentyűből állt, valójában azonban ennek a létszámnak legfeljebb csak a kétharmadára (26.438 fő, 3.342 ló, 45 löveg, 4 röppentyű) számíthatott, mivel Kazinczy Lajos hadosztálya (8.759 fő, 727 ló, 30 löveg) továbbra is Huszt-Máramarossziget környékén táborozott, míg Knezich Károly gyenge hadosztálya (2.439 fő, 603 ló, 7 löveg) Tokajt őrizte. Eleve nem vették viszont figyelembe Korponay János ezredes Tiszafüred környékén a Tisza védelmére szerveződő erőit.¹⁷

10-én újabb botrány robbant ki Szolnokon, ezúttal Dembinski és Wysocki között. Dembinski ugyanis olvasta Wysocki tábornok még 2-án Kossuthoz írott levelét, amelyben az keményen bírálta a fővezér Görgeit anélkül, hogy megnevezte volna. Július 2-től azonban már Mészáros Lázár volt a fővezér, és Dembinski a vezérkari főnöke. Így az utóbbi a kritikát magára vonatkoztatta, és a kirobbanó szócsata vége az lett, hogy Wysocki lemondott a hadteste parancsnokságáról. Végül Kossuthnak 12-én Szegedről kellett külön írnia a vezérőrnagynak, hogy térjen vissza eredeti beosztásába.¹⁸

Wysocki erői Szolnokon jelentős erősítést kaptak. Megérkezett Englert őrnagy vezetésével a Lengyel Légio 3. gyalogzászlóalja, valamint a Miskolcon szervezett üteg 4 ágyúja. Így a Légio már 3 gyalogzászlóaljából, 4 lovasszázadból és 8 ágyúból állt. Problémát okozott azonban, hogy az ulánusokon kívül a legénység zömét volt osztrák hadifoglyok alkották, akikre csak sikerek esetén lehetett számítani, kudarcok esetén nem. Jellemző, hogy már Szolnokon is voltak különböző szervezkedések a légio tagjai között, ami miatt aztán egy altisztet Wysocki agyon is lővetett árulás vádjával.¹⁹

15 Barta István: Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849. április 15.–augusztus 15. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Kossuth Lajos 1848/49-ben. Kossuth Lajos összes munkái, XV. Budapest, 1955. 700. p.

16 Kovács István: Együtt a szabadságért 1848–1849. Wysocki tábornok emlékiratai. Budapest, 1993. 88. p.

17 Hermann Róbert: Mészáros Lázár altábornagy fővezérsége (1849. július 1.–július 30.). In.: Mészáros Lázár emlékezete. (Az 1991. március 13-ai tudományos ülésen elhangzott előadások). Kőhegyi Mihály – Merk Zsuzsa (szerk.): Bajai Dolgozatok, 8. Baja, 1993. 64–65. p.

18 Barta István: Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849. április 15.–augusztus 15. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Kossuth Lajos 1848/49-ben. Kossuth Lajos összes munkái, XV. Budapest 1955. 706–707. p.; Kovács István: Együtt a szabadságért 1848–1849. Wysocki tábornok emlékiratai. Budapest, 1993. 88–90. p.

19 Kovács István: Együtt a szabadságért 1848–1849. Wysocki tábornok emlékiratai. Budapest, 1993. 90–91. p.

A lobbanékony Perczel viszonya a magyar legénységével némileg jobb volt. Ő 11-én Szolnokról megköszönte az elindított tizenkétfontos ágyúkat, de ezeket inkább Cibakházára, az ottani hídhöz kérte lőszerrel és tüzerekkel, hogy az átkelőhelyeket biztosíthassa. Az itteni hidat egy gyalogzászlóalj védte, amihez az Attila huszárezred egy Kecskeméten újonnan felszerelt századát is rendelte. Maga inkább egy üteg mozgathatóbb hatfontos ágyút, pár ezer fegyvert, kapszlit, gyutacsot kért, amit Kossuth biztosított is. 13-án már két 10 fontos haubitx és 100 000 kapszli küldéséről írt, de gyutacsot és fegyvert is ígért.²⁰

3.) A tiszai hadsereg Szolnokon

A két hadtestből álló magyar haderő ezt követően több napon át időzött Szolnoknál. A főparancsnokság helye sajnos nem ismert. A legvalószínűbb hely a ferences rendház épülete lenne, ámde feltűnő, hogy a ferences háztörténet erről nem tudósít. Tekintettel arra, hogy a korábbi hónapokban a császári csapatok rendre a rendház, illetve a szálmester és a sókamari tiszt közelben lévő lakását vették igénybe, ezek az épületek tűnnek a legvalószínűbbnek.

Szolnokon Perczel átszervezte a hadsereget, amelynél és július 13-tól új hadrend lépett érvénybe. Ennek értelmében a csapatokat négy gyalogos és egy lovashadosztályba tagolták. Némileg zavarja azonban az áttekintést, hogy a hadtestbeosztás nem szűnt meg, bár egyes megmaradt hadrendi leírások ezeket nem tartalmazzák.²¹ Úgy tűnik, a kétdandáros gyalogadosztály-szervezetre tértek át, amely az általános magyar hadsereg-szervezési elveknek felelt meg. Ezeket a tüzéség mellett 21 huszárszázad és két század ung-beregi lovas gerilla egészítette ki. A lovasság zömét magában foglaló önálló lovashadosztály élére Dessewffy Arisztid vezérőrnagy került, aki 13 huszárszázadot (négy a 17. Bocskay, három az 5. Radeczky, kettő-kettő a 16. Károlyi és a 18. Attila, egy-egy a 8. Miklós és a 12. Nádor huszárezredéből), valamint a Lengyel Légiónégy ulánusszázadát vezényelte. Ettől a naptól már az alábbi hadrend volt érvényben:

Hadseregparancsnok: Perczel Mór vezérőrnagy

Lovassági parancsnok: Dessewffy Arisztid vezérőrnagy

Táborkari főnök: Sotfried Ferdinánd alezredes

Tüzéségi főnök: Priesz Ede százados, Jacenty Grabowiecki őrnagy,

Utász főnök: Kiss Ferenc őrnagy

Főhadbiztos: Halász József őrnagy

Karsegédék: Karsegéd: Edelenyi Lipót őrnagy, Somssich János őrnagy, Katonai Miklós őrnagy

20 Barta István: Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849. április 15.–augusztus 15. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Kossuth Lajos 1848/49-ben. Kossuth Lajos összes munkái, XV. Budapest 1955. 714–715. p.

21 Wilhem Ramming von Riedkirchen: Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen in Sommer des Jahres 1849. Pesth., 1850. 185. p. Nála a tiszai hadsereg alábbi hadrendje szerepelt 19 zászlóaljjal, 28 lovasszázaddal és 53 löveggel.

IX. hadtest (József Wysocki tábornok): Lázár hadosztály (5 zászlóalj, 2 lovasszázad, 10 löveg), Jászvitz hadosztály (5 zászlóalj, 2 lovasszázad, 10 löveg), Idzikowski lengyel dandára (3 zászlóalj, 1 lovasszázad, 4 löveg), Thorznicki lovashadosztálya (17 lovasszázad, 12 löveg). Összesen: 13 zászlóalj, 22 lovasszázad, 36 löveg.

X. hadtest (Perczel Mór tábornok): Gál hadosztály (7 zászlóalj, 1 1 lovasszázad, 12 löveg), Lenkey hadosztály (9 zászlóalj, 4 1 lovasszázad, 5 löveg). Összesen: 16 zászlóalj, 6 lovasszázad, 17 löveg.

HADSEREG-FŐPARANCSNOKSÁG SZOLNOKON 1849 NYARÁN

Vezérkar: Nemegey Bódog őrnagy, Burián János őrnagy, Johann Karner őrnagy, Bossányi Kamill őrnagy

Hadbiztos: Sziklai János őrnagy

Térparancsnok: Gábrieli Sándor őrnagy

1. gyaloghadosztály: Lázár Vilmos alezredes

1. dandár: Keresztes Lajos őrnagy

1. vadászrezred 2-3. osztálya	4 század	444 fő
13. honvédszászlóalj (Keresztes Lajos őrnagy)	6 század	921 fő
ung-beregi lovas gerillacsapat	1 század	94 fő, 87 nyerges ló
1/2 hatfontos selmeci üteg (Strobl János főhadnagy)		44 fő, 36 hámosló, 4 löveg
1/2 V. röppentyűüteg (Lukaszy László főhadnagy)		42 fő, 18 hámosló, 2 röppentyű

2. dandár: Rosty István őrnagy, Löwinger százados

3. utász zászlóalj (Kiss Ferenc őrnagy)	2 század	393 fő
16. honvédszászlóalj (Rohrmann Károly őrnagy)	4 század	912 fő
35. honvédszászlóalj (Csapó Pál őrnagy)	6 század	932 fő
20. honvédszászlóalj	1 század	141 fő
ung-beregi lovas gerillacsapat	1 század	89 fő, 85 nyerges ló
1/2 III. tizenkétfontos üteg (Kozma Ferenc főhadnagy)		4 löveg

A hadosztály összesen: 5 zászlóalj 23 gyalogszázaddal, 2 lovasszázad, 4003 fő, 172 nyerges és 103 hámos ló, 2 röppentyű, 8 löveg. (Cibakházán van 8 db tízfontos vetagyú)

2. gyaloghadosztály: Jázwitz Ferenc alezredes

3. dandár: Mártonfi Zsigmond őrnagy

abonyi gerillacsapat	2 század	546 fő
1. vadászrezred 4-5. osztálya	4 század	453 fő
69. honvédszászlóalj (Földváry György őrnagy)	6 század	1035 fő
3. utász zászlóalj	1 század	101 fő
XIV. hatfontos üteg (Béldy Lajos főhadnagy)		177 fő, 117 hámos ló, 8 löveg

4. dandár: Gorove Antal őrnagy

borsodi gerilla csapat (Freyburg Lajos őrnagy)	2 század	400 fő
hevesi gerilla csapat (Beniczky Attila őrnagy)	2 század	445 fő
német alakulat	1 század	113 fő
43. honvédszászlóalj (Gorove Antal őrnagy?)	5 század	1009 fő
fél V. röppentyűüteg (Sándy Gyula hadnagy)		21 fő, 9 igásló, 2 röppentyű

A hadosztály összesen: 5 zászlóalj 23 századdal, 4390 fő, 126 hámos ló, 2 röppentyű, 8 löveg.

A hadtest összesen: 8 zászlóalj (46 század), 2 lovasszázad, 8483 fő, 172 nyerges és 229 hámos ló, 4 röppentyű és 16 löveg.

A Lengyel Légión: Józef Wysocki tábornok, Jerzy Bulharyn ezredes

Vezérkari főnök: Adam Grochowski őrnagy, Tüzérfőnök: Jan Lacki őrnagy

Gyalogdandár: Tadeus Idzikowski őrnagy

1. zászlóalj (Ignaczy Czernik őrnagy)	6 század	758 fő
2. zászlóalj (Wladislaw Englert őrnagy)	6 század	606 fő

3. zászlóalj (Antoni Wieruski őrnagy)	6 század	497 fő
1/2 II. háromfontos üteg: Aleksander Dunowski főhadnagy		82 fő, 52 hámos ló, 4 löveg
Összesen 3 zászlóalj (18 századdal), 1943 fő, 52 hámos ló, 4 löveg		
3. gyaloghadosztály: Gál László ezredes, Karger őrnagy		
5. dandár: Majtényi Kálmán alezredes		
tartalék vadászzászlóalj (Cornidesz Lajos őrnagy),	3 század	381 fő
89. honvédszászlóalj (August Souper őrnagy)	4 század	628 fő
94. honvédszászlóalj (Balásházy Mihály őrnagy)	6 század	915 fő
39. sorezredi zászlóalj	6 század	788 fő
vegyes huszárszázad	1 század	61 fő, 61 ló
13. Hunyadi huszárezred	1 század	39 fő, 39 ló
IV. háromfontos üteg (Szinesy József főhadnagy)		
6. dandár: Balogh János alezredes		183 fő, 113 hámos ló, 8 löveg
92. honvédszászlóalj (Lakatos Benedek őrnagy),	6 század	780 fő
ceglédi zászlóalj	6 század	887 fő
95. honvédszászlóalj (Kubinyi Károly őrnagy),	6 század	1001 fő
3. utászzászlóalj	1 század	98 fő
Oroszhegyi szabadcsapat	3 század	470 fő
A hadosztály összesen: 7 zászlóalj (22 századdal), 1 1 lovasszázad, 3236 fő, 12 löveg.		
4. gyaloghadosztály: Lenkey Károly ezredes, Vevera főhadnagy		
7. dandár: Nyeregjártó János alezredes		
19. honvédszászlóalj (Barta András százados)	4 század	593 fő
72. honvédszászlóalj	4 század	495 fő
107. honvédszászlóalj	6 század	643 fő
budapesti keresztsek	3 század	413 fő
gerilla csapat	1 század	64 fő
3. utászzászlóalj	1 század	50 fő
10. Vilmos huszárezred	1 század	26 fő, 26 nyerges ló
18. Attila huszárezred	1 század	129 fő, 122 nyerges ló
IV. háromfontos üteg (Johann Kluppenegger főhadnagy) 83 fő, 42 hámos ló, 5 löveg		
8. dandár: Elek Ferenc őrnagy		
96. honvédszászlóalj (Balka Arnold őrnagy)	6 század	1146 fő
110. honvédszászlóalj	6 század	997 fő
102. honvédszászlóalj (Szerdahelyi Sándor őrnagy)	6 század	889 fő
103. honvédszászlóalj	6 század	923 fő
129. honvédszászlóalj (Elek Ferenc őrnagy)	6 század	681 fő
nagykőrösi szabadcsapat	1 század	200 fő
A hadosztály összesen 9 zászlóalj (50 századdal), 1 1 lovasszázad, 6581 fő, 148 nyerges és 43 hámos ló, 5 löveg.		
1. lovashadosztály: Wladislaw Thorznicki alezredes		
1. dandár: Heley (Halász) János alezredes		

HADSEREG-FŐPARANCSNOKSÁG SZOLNOKON 1849 NYARÁN

17. Bocskai huszárezred	4 század (Heleny János alezredes, Kürthy István őrnagy) 730 fő, 655 nyerges ló
8. Miklós huszárezred	1 század és a
12. Nádor huszárezred (August Wepler őrnagy)	1 század együtt 301 fő, 301 nyerges ló
XII. lovasüteg Lukács István hadnagy	91 fő, 127 ló, 8 löveg
2. dandár: Szabó Vince alezredes	
5. Radecky huszárezred (Szabó Vince alezredes, Komlóssy Lajos őrnagy)	3 század 394 fő, 410 nyerges ló
18. Atila huszárezred (Fekets János alezredes, Wartensleben Ágoston őrnagy)	2 század 232 fő, 204 nyerges ló
16. Károlyi huszárezred (Pálincás Samu őrnagy)	2 század 273 fő, 247 nyerges ló
A Lengyel Légión lovasdandára: (Mieczeslaw Woroniecki alezredes, Wladislaw Poninski őrnagy)	1. dzsidásezred (1 osztály) 2 század 220 fő, 254 nyerges ló
2. dzsidásezred (1 osztály)	2 század 176 fő, 220 nyerges ló
1/2 II. háromfontos üteg – Jan Wojcik hadnagy – 132 fő, 53 hámos ló, 4 löveg	
A négy sorgyalog hadosztály:	20071 fő
A Lengyel Légión gyalogdandára:	1943 fő
A gyalogság együttesen:	22014 fő
15 1 század huszár:	2276 fő, 2065 nyerges ló
2 század lovas gerilla:	183 fő, 172 nyerges ló
4 század lengyel dzsidás:	396 fő, 474 nyerges ló
A lovasság összesen:	2855 fő, 2711 nyerges ló ²²

Elvileg a tiszai hadsereghez tartozott még a peredi ütközet után a III. hadtest éléről leváltott Knezich Károly vezérőrnagy Tokajt biztosító – és inkább csak dandár erejű, alig 2500 fős – hadosztálya²³, illetve Kazinczy Lajos ezredesnek az Erdély északi határai mentén állomásozó önálló hadosztálya, melyet olykor két önálló hadosztályból álló hadtestként említettek.²⁴ Mivel azonban ez a két csoportosítás soha nem csatlakozott Perczelhez, sőt a Tisza mentén, illetve Szolnoknál sem jelent meg, erői részletezésétől eltekintünk.

22 HL 1848/1849. 38/78. sz. A július 17-i hadrendben nem sikerült felfedezni az alábbi, Bona Gábor által megadott alakulatokat: 100. honvédszászlóalj (Szegleti Ferenc őrnagy), 101. honvédszászlóalj (Lipthay Lajos őrnagy), vadászzászlóalj (Festetics Oszkár őrnagy), 39/IV. gyalogzászlóalj (Krivacic Károly őrnagy). Lásd Bona Gábor: Tábormok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49. Budapest, 1983. 53. p.

23 Tokaji különítményhez (vezérkari főnöke Schenowitz Frigyes őrnagy) az 53. honvédszászlóalj (Johann Csippik őrnagy), a 97. honvédszászlóalj (Füllhegyi Henrik őrnagy) és néhány kisebb alegység tartozott pár löveggel. Összesen 2500 főt és 7 löveget számlált. Bona Gábor: Tábormok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49. Budapest, 1983. 53–54. p.

24 Kazinczy alatt júniusban az alábbi és alakulatok voltak: 20. honvédszászlóalj (Pongrácz Ferenc százados), 21. honvédszászlóalj (Franz Amman őrnagy), 91. honvédszászlóalj (Bay Bertalan őrnagy), 105. honvédszászlóalj (Várady Gábor őrnagy), 106. honvédszászlóalj (Pribék Miklós őrnagy), 139. honvédszászlóalj (Benczur Miklós őrnagy), vadászrezred (Dolinay Mihály őrnagy), vadász zászlóalj (Gulátsy Imre őrnagy), lengyel zászlóalj (Henryk Rembowski alezredes), nemzetőrség (Péterffy András őrnagy, Ujhelyi Sándor őrnagy), 12. huszárezred (Mészely Ferenc őrnagy, Tisztokzy László őrnagy). Összesen: 7100 fő, 27 löveg. Vezérkari főnök: Kékessi Mihály őrnagy. Dandárparancsnok: Bányafy Ferdinánd őrnagy és Zurits Ferenc alezredes, Tüzérparancsnok: Jokschmann Károly őrnagy, Szekerészkar: Keczer Sándor őrnagy, Térparancsnok: Bangya János őrnagy. Bona Gábor 1983. 59. Csapataival foglalkozik Pribelszki János: Kazinczy Lajos a szabadságharcban. In.: Hadtörténelmi Közlemények, 1992. 2. sz. 124–148. p.

A tiszai hadsereg gyenge gyalogsági felszerelésére már korábban utaltunk, de komoly hiányok jellemezték a tüzérség erejét és összetételét is. Az akkori hadszervezési elvek szerint minden ezer emberre négy-öt lövegnek kellett esnie, ugyanakkor ez az érték az összpontosítani kívánt haderőnél alig haladta meg a kettőt. Még nagyobb baj volt azonban a lövegek minőségével. Ezeknek ugyanis több mint 44 %-a volt háromfontos, vagy annál kisebb űrméretű, a császári és a cári haderőben már nem is használt fajta. Az egy és negyed egyfontos mellett négy és fél háromfontos üteg tette ki a tüzérség csaknem felét, ezek száma nagyobb volt, mint az alaplövegek számító hatfontosoké. Ezekből mindössze négy üteg állt rendelkezésre, míg a lovas- és a tizenkétfontos ütegekből csak egy-egy! Mindezt talán fél ütegnyi röppentyű egészítette ki. Emiatt a IX. és X. hadtesteken belül két gyalogos és egy lovasdandár eleve nem kaphatott saját tüzérséget, ami önmagában is abszurd helyzetnek tekinthető.²⁵

A szolnoki tartózkodás alatt a hadsereg felett „egy kis kápolna melletti fennsíkon” szemlét is tartott Perczel tábornok, de ennek pontos dátuma ismeretlen. A kis kápolna lehetett a mai Ady Endre úton, a belterületen fekvő „pestises” kápolna, ám ez túl közel feküdt a belterülethez, illetve a kertekhez. Emiatt pillanatnyilag valószínűbbnek tűnik, hogy a jóval távolabb lévő – a ma is a külterülethez tartozó – Partos kápolnáról volt szó. Ugyancsak a településhez kapcsolódott Lázár Vilmos hadosztályparancsnok (a későbbi aradi vértanú) kolerában történt megbetegedése, az itteni tartózkodása harmadik napján (július 12-én?). Szerencsére Lázár Szomjas József házánál rövid idő múlva teljesen felgyógyult.²⁶

Ekkoriban költöztették Pestről Szegedre (vasúton és vízen) az ott lévő fegyvergyárat, hadianyagokat, a kormányiszervek anyagait, s egyebek mellett a pénznyomdát is.²⁷ Kossuth irataiban szerepel Gersei Lajos tüzér tizedes, aki 35 ládányi (135 mázsa) muníciót vitt le tutajokon Szegedre, ám ezek közül több is átmedvesedett.²⁸

A részleges előkészületek ellenére Dembinski és Mészáros 12-én kiadták a parancsot a csapatok másnapi, Újszász irányába történő előrenyomulására. Ezzel kapcsolatban a haditervet végül Szodtfréd Ferdinánd alezredes, a hadtest tábornoki főnöke készítette, és Perczel Mór, mint hadsereparancsnok írta alá. A menetterv az alábbiakat tartalmazta:

„Holnap reggeli 3 és 4 óra közt az egész hadsereg Újszászig fog előrenyomulni. A menetrend a következő:

Reggeli 3 órakor pontban az egész lovashadosztály az ágyú ütegeivel innen elindul. 3 I órakor Deseőfy tábornok hadteste és ezután reggeli 4 órakor az új hadtest követi nyomban a lovashadosztályt. A tartalék löszerekkeli szekerek a hadtestek rendes eltávoztása után Újszászra indíttassanak, hol ezeknek felállítása alkalmas helyen kieszközölnöd.

A menetet illetőleg meghagyatik, hogy az első csapat (lovasság) az állványához aránylag szükséges elő- és oldalcsapattal magát ellássa.

25 Csikány Tamás: Honvédtüzérség az 1848–49-es szabadságharcban. Segédkönyvek a hadtörténet tanulmányozásához. II. Budapest, 2000. 73–74. p.

26 Matolai Etele: Visszaemlékezéseim honvéd életemre. Függlékül Lázár Vilmos aradi várfogságban írt emlékirata. Sátoraljaúj hely, 1883. 122–123. p.

27 Kovács István: Együtt a szabadságért 1848–1849. Wysocki tábornok emlékiratai. Budapest, 1993. 91. p.

28 Barta István: Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849. április 15.–augusztus 15. In: Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Kossuth Lajos 1848/49-ben. Kossuth Lajos összes munkái, XV. Budapest, 1955. 746. p.

HADSEREG-FŐPARANCSNOKSÁG SZOLNOKON 1849 NYARÁN

Az egész előcsapat egy külön vezérparancs alatt álljon, ki a seregnek menetbiztosítását tárgyzó parancsokat ad; – egyéb eránt megjegyezem, hogy a menet alkalmával a legszigorúbb rend fenntartassék, és minden ami egy célszerűen intézett harcmenetre megkívánatik, elkövettesen, mert csak ennek megtartásában lehet a sereget az ellenség előtt biztosan vezetni, vagy annak megtámadását sikerrel elfogadni.

Meghagyatik minden más hadosztály és csapatparancsnokainak a megkívántató útvezetőket, a holnapi kiindulástól kezdvén fogadni és ezen túl is az ilyeneket evégre beszerezni. Az elindulás jobbra alakított csapatokban történjék és figyelmeztetnek az illető parancsnokok a lehetőbb széles osztaályokban menni.

Az elindulás után fél órával a csapat egy pár percig pihentessen, tovább minden 2, 3, 4 órás menet után egy hosszabb pihenés tartassék. ... további parancsok holnapi elindulás előtt adatnak, a főhadiszállás holnap Újszászban leend.²⁹

14-én Mészáros Lázár már Újszászról írt levelet Kossuthnak, ám a jelek szerint nem akart túlságosan elmozdulni Szolnoktól, amíg Görgői hadseregéről hírek nem érkeznek. Ezeket azonban már a következő napon megkapta, amikor is megjött Klapka György vezérőrnagy levele a 11-i komáromi csatavesztésről. Ebből egyebek mellett az is kitént, hogy a feldunai haderő nem akar Vácnak támadni, már pedig így a tiszai hadsereg tervezett akciója is értelmetlen. Ezért Mészáros, Dembinski és Perczel úgy döntöttek, hogy 15-én a hadsereg főoszlopával Abonyba, egy hadosztállyal pedig Szolnokra húzódnak vissza. Perczel már másnap át akart kelni a Tiszán, ám mivel közben Vetter és Guyon a délvidéki hadszíntéren Kishegyesnél megverték Jellacicot, a helyzet látszólag kedvezően változott meg. Ennek nyomán Kossuth az oroszok és Haynau elleni védekezést helyezte előtérbe. A Pest-Szolnok vasút további biztosítása mellett javasolta Kazinczy hadosztályának mielőbbi Szolnokra rendelését.³⁰

Ekkorra már Mészárosnak és Dembinskinek Perczellel is végleg megromlott a viszonya. Előbbiek teljesen át akarták venni a hadsereg feletti ellenőrzést, míg az utóbbi híres volt arról, hogy nem tűr semmiféle ellenőrzést. Bejelentette, nem hajlandó engedelmessé válni, és a tiszai hadsereg megszervezését is saját érdemének tulajdonította. 17-én tudósította is erről Kossuthot, aki nehéz természetű barátját igyekezett visszafogni.³¹ Az ellentétek azonban abból is fakadtak, hogy Perczel a támadó hadviselés híve volt, míg Dembinskiék tovább akarták folytatni a visszavonulást Szeged felé.

Kossuth amúgy is aggódott a hadsereg ellátása körüli pazarlás miatt, mivel a kimutatások szerint július 10–13. között a hadsereg 175.000 adag kenyeret és 67.000 adag szénát fogyasztott el, noha a 26.000 fős seregnek három napra csak 78.000 fejadag járt volna.³² Ebben bizonyonnyal szerepet játszott az élelmezési kormánybiztosi tiszt betöltése körüli huza-

29 Csikány Tamás Honvédtüzérség az 1848–49-es szabadságharcban. Segédkönyvek a hadtörténet tanulmányozásához. II. Budapest, 2000. 87. p.

30 Hermann Róbert: Mészáros Lázár altábornagy fővezérsege (1849. július 1–július 30.) In.: Mészáros Lázár emlékezete. (Az 1991. március 13-ai tudományos ülésen elhangzott előadások). Kőhegyi Mihály – Merk Zsuzsa (szerk.): Bajai Dolgozatok, 8. Baja, 1993. 64–65. p.

31 Barta István Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849. április 15–augusztus 15. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Kossuth Lajos 1848/49-ben. Kossuth Lajos összes munkái, XV. Budapest, 1955. 756–759. p.

32 Barta István Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849. április 15–augusztus 15. In: Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Kossuth Lajos 1848/49-ben. Kossuth Lajos összes munkái, XV. Budapest, 1955. 758. p.

vona is. Szolnoki élelmezési biztossá ugyanis július 3-án újra Halassy Kázmért nevezte ki a vezetés, amit az nem akart elfogadni. Erre Kossuth személyesen írt a vonakodó, kimerült embernek. Jelezte, mást nem küldhet oda, mert az „6 ökörrrel sem képes annyit tenni, mint Ön kis ujja mozdításával. Ha Ön nem gondoskodik, koplal a sereg és elvész a Haza.” Végezetül pár ezer mérő zabot küldött az itteni erőknél.³³

A közép-tiszai hadsereg vezetésének ellentétét végül a Görgői felől érkező hírek oldották némiképp. 17-én híre jött, hogy 15-én Vácnál az oroszokkal valóban megütközött, majd előlük észak felé tért ki. Erre Mészáros és Perczel elhatározták, hogy a hadseregük lovashadosztálya másnap felderítést és tüntetést hajt végre Nagykáta felé, ami meg is történt. A lovassággal Lenkey Károly ezredes hadosztálya is előrenyomult Újszászig. Július 18-án Mészáros újabb felderítést rendelt el Jászfényszaru felé. Perczel másik három gyaloghadosztályát is előre akarta vonni Tápiószeléig, ám Mészáros figyelmeztetésére végül ezeket Abony védelmére hagyta hátra.

19-én érkezett a nagykáta-i főhadiszállásra Görgői lovasságának volt parancsnoka, Piketty Gusztáv tábornok. Ő tudósított a váci ütközetről, és hogy Görgői kénytelen volt Balassagyarmat felé kitérni. A haditanácson Perczel az egész haderőt Jászberényen át Kápolnának akarta indítani, ám Mészáros és Dembinski úgy döntöttek, hogy Lenkey hadosztályát Szolnoknál átszállítják a Tiszán, majd ezt követi a gyalogság többi része is. A haderőnek Tiszafüredig kellett volna eljutnia, hogy megkönnyítse Görgői hadtesteinek csatlakozását. Tokajt ugyanis Knezich különítménye még mindig ellenőrizte, és 14-én Mészáros meghagyta Kazinczynak, hogy csapataival csatlakozzon hozzá, és segítse elő Görgői hadmozdulatait. Ugyanakkor az ellenség megtévesztésére a Dessewffy Arisztid vezérőrnagy vezette lovashadosztály parancsot kapott, hogy Jászfényszaruig nyomuljon előre.³⁴

A kiadott parancsok alapján a lovasságnak Jászfényszarun túl nem lett volna szabad vonulnia. Ám Dessewffy egy csapattal egy Jászfényszaruból visszavonuló orosz lovassapatot egészen Turáig követett, ahol több mint két ezrednyi ellenséges lovasságba botlott. Dessewffy segítséget kért Perczeltől, mire az egész magyar lovashadosztály felvonult. A lovassági ütközet sokáig a magyaroknak kedvezett, ám egy beérkező orosz gyalogdandár és a jelentős ellenséges tüzérség miatt Mészáros és Dembinski elrendelték a visszavonulást. Július 21-én reggelre a magyar lovasság Jászfényszaru, Tóalmás és Nagykáta érintésével visszatért Tápiószelére, az ott állomásozó gyalogság pedig Abonyba vonult.³⁵

4. Általános visszavonulás és Szolnok feladása

Az új helyzetben Perczel Abony környékén akart maradni, figyelni a Pestnél álló császári erőket, és biztosítani a szolnoki átkelőhelyet. Ugyanakkor Mészáros és Dembinski a

33 Barta István Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849. április 15–augusztus 15. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Kossuth Lajos 1848/49-ben. Kossuth Lajos összes munkái, XV. Budapest, 1955. 764. p.

34 Hermann Róbert: Mészáros Lázár altábornagy fővezérsége (1849. július 1–július 30.) In.: Mészáros Lázár emlékezete. (Az 1991. március 13-ai tudományos ülésen elhangzott előadások). Kőhegyi Mihály – Merk Zsuzsa (szerk.): Bajai Dolgozatok, 8. Baja, 1993. 66–67. p.

35 Wilhelm Rüstow: Az 1848–1849-i magyar hadjárat története. I–II. Pest, 1866. II. 261–266. p.; Hermann Róbert: Mészáros Lázár altábornagy fővezérsége (1849. július 1–július 30.) In.: Mészáros Lázár emlékezete. (Az 1991. március 13-ai tudományos ülésen elhangzott előadások). Kőhegyi Mihály – Merk Zsuzsa (szerk.): Bajai Dolgozatok, 8. Baja, 1993. 66–67. p.

mielőbbi szegedi összpontosítást támogatták. A kibontakozó vita végén Perczel egyszerűen felmondta az engedelmességet Mészároséknak. Mészáros 23-án jelentette Kossuthnak, hogy Perczel hadteste megindult Nagykőrösnek. Ugyanakkor Lenkey Károly ezredes azt a parancsot kapta, hogy hadosztályából egy-egy zászlóaljjal szállja meg Szolnokot és Tiszafüredet, egyébként pedig a bal parton rendezkedjen be védelemre, és az ellenség közeledése esetén bontsa le a hidakat. Cibakházát viszont erősen védenie kellett, míg a hadosztálya többi részének Szeged irányában rendelt el visszavonulást. Mészáros és Dembinski erre 23-án maguk is Cibakházára mentek, és innen tudósították Knezichet, hogy Görgei számára itt 500 mázsa lőszert tartalékolnak, amellyel feltölthette jócskán megfogyott készleteit.³⁶

Július 26-án a Pestről megindult császári főserég kapcsán Kossuth is értesült arról, hogy a balszárnyon haladó Franz Liechtenstein altábornagy vezette IV. hadtest, illetve az annak legszélén haladó előhad dandár³⁷, a jelentős katonai pályát befutó báró Benedek Lajos vezérőrnagy vezetésével Nagykáta, Jászberény és Újszász mellett Szolnokot, Cibakházát, illetve az ottani hidakat és átkelőhelyeket vette célba. Ekkor már Szolnokon csak kis létszámú magyar erők álltak, mivel Perczel Kecskeméten állomásozott, és Cibakházán is csak Lenkey Károly ezredes tartózkodott mintegy 5000 emberével. Kossuth ugyan még ezen a napon utasította Mezőtúrt, hogy lovasait küldje Cibakházának, ám ez már kevésnek bizonyult.³⁸

A tiszai vonal védelmét meghiúsította, hogy Korponay János ezredes erői nem tudták megakadályozni a cári haderő július 25-27. közötti tiszafüredi átkelését. Ennek nyomán a honvédség fokozatosan feladta a tiszai részeken a Tiszát, és csekély erőivel lassacskán megkezdte a levonulást Szeged felé. Szolnokon az utolsó magyar csapatok, akik korábban főképp a gimnáziumi és elemi iskolákban voltak elszállásolva, bizonyosan 1849. július 27-én reggel hagyták el a várost, mivel dél tájban már a határban látták az ellenség előőrseit. Ezek Lenkey Károly hadosztályának utóvédben lévő újoncai lehettek, akik egyebek mellett 22 darab – jórészt megrongált – mozdonyt hagytak hátra a pályaudvaron.³⁹

A hírek nyomán a helyi lelkész és gvardián Dubecz Tamás, a gimnáziumi igazgató Jeszenszky Ferenc, a város bírása Nagy István, valamint Sipos György és Tóth Mátyás ügyvéd Abonyba Benedek vezérőrnagyhoz (az 1866-os königratzai csata vesztes osztrák fővezéréhez) mentek, és kegyelmet kértek a városnak. A Somogyi által „durvának és parasztnak”

36 Hermann Róbert: Mészáros Lázár altábornagy fővezérsége (1849. július 1–július 30.). In.: Mészáros Lázár emlékezete. (Az 1991. március 13-ai tudományos ülésen elhangzott előadások). Kőhegyi Mihály – Merk Zsuzsa (szerk.): Bajai Dolgozatok, 8. Baja, 1993. 68. p.; Böhm Jakab–Csikány Tamás – Farkas Gyöngyi 1998. 193. A résztvevő főtisztek közül Lenkey Károly visszaemlékezései ismertek az itteni eseményekre. Lásd: Lenkey Károly emlékirata ... 35–40.; Csiffary Gergely: A másik Lenkey. Lenkey Károly honvédezzredes (1803–1874) életrajza. In.: Mátrai Tanulmányok, 2000. 94–96. p.

37 A nyári hadjárat elején ez az elővéd dandár a 12. vadász zászlóaljból, a Deutshmeister gyalogezred, 1., 2. és 4. zászlóaljból, a Konstantin nagyherceg gyalogezred 1. landwehr zászlóaljból, a Károly főherceg svalvizserezzredből (8 lovasszázad), valamint a 31. hatfontos gyalogezred és a 20. lovasútveg 6-6 lövegéből állt. Wilhelm Ramming von Riedkirchen: Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen in Sommer des Jahres 1849. Pesth, 1850. 15. p.

38 Wilhelm Ramming von Riedkirchen: Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen in Sommer des Jahres 1849. Pesth, 1850. 293. p.; Barta István: Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849. április 15–augusztus 15. In: Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Kossuth Lajos 1848/49-ben. Kossuth Lajos összes munkái, XV. Budapest, 1955. 782. p.

39 Hermann Róbert. Város a hadak útján. Szolnok, 1848–1849-ben. In: Gulyás Katalin – Szathmáry István (szerk.): A dicsőség napjai ... Szolnok–Kiskunfélegyháza–Székesfehérvár, 2009. 20. p.

nevezett Benedek lenézően beszélt a küldöttekkel, s kijelentette, hogy ha egyetlen katonájának is bántódása esik, úgy egész Szolnokot porrá égeti. Emellett a gimnáziumi igazgatót és a főbíró-t délután 3-tól másnap délig kezesként fogságban tartotta, amikor is két tanács-tag váltotta fel őket.⁴⁰

Ezzel az epizóddal a szabadságharc története Szolnokon lezárult ...

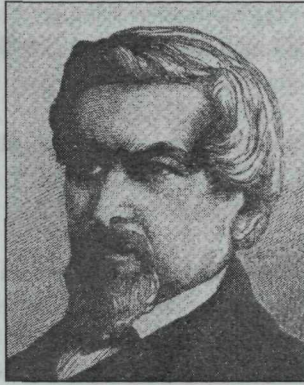
Felhasznált irodalom

- Barta István
1955 Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849. április 15. augusztus 15. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Kossuth Lajos 1848/49-ben. Kossuth Lajos összes munkái, XV. Budapest.
- Bánlaki József
2000 A magyar nemzet hadtörténete. Arcanum, PC CD-ROM.
- Borus József
é.n.: Az 1848/49-es haderő alkotórészei. In.: Hadtörténelmi Levéltár, Tanulmánygyűjtemény. 2971. sz.
- Bona Gábor
1987 Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49. Budapest.
- Bona Gábor
1988 Kossuth Lajos kapitányai. Budapest.
- Böhm Jakab
1998 „Saját kezébe ott ahol ...” Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból. Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok. Petit Real.
- Csiffáry Gergely
2000 A másik Lenkey. Lenkey Károly honvédeztisztes (1803–1874) életrajza. In.: Mátrai Tanulmányok. Gyöngyös.
- Csikány Tamás
2000 Honvédtüzérség az 1848–49-es szabadságharcban. Segédkönyvek a hadtörténet tanulmányozásához. II. Budapest.
- Hermann Róbert
1993 Mészáros Lázár altábornagy fővezérsége (1849. július 1.–július 30.) In.: Mészáros Lázár emlékezete. (Az 1991. március 13-ai tudományos ülésen elhangzott előadások). Kőhegyi Mihály–Merk Zsuzsa (szerk.): Bajai Dolgozatok, 8. Baja.
- Hermann Róbert
2009 Város a hadak útján. Szolnok 1848–1849-ben. In: Gulyás Katalin – Szathmáry István (szerk.): A dicsőség napjai. „Ilyen tavasz csak egy volt az életben...” (Kiállításvezető) Szolnok – Kiskunfélegyháza – Székesfehérvár, 2009.

⁴⁰ Wilhelm Ramming von Riedkirchen: *Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen in Sommer des Jahres 1849*. Pesth, 1850. 294 p.; Somogyi Ignác: *Szolnok város története*. II. köt. (1739–1880). 1887. II. 97–98. p.; HERMANN Róbert 2009. 20. p.

HADSEREG-FŐPARANCSNOKSÁG SZOLNOKON 1849 NYARÁN

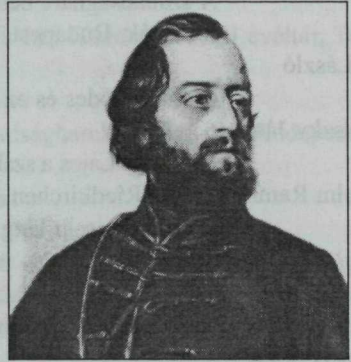
- Kovács István
1993 Együtt a szabadságért 1848–1849. Wysocki tábornok emlékiratai. Budapest.
- Kovács István
1999 Lenkey Károly emlékirata 1848/1849-ről. in: Misóczki Lajos (szerk.): Emlékfüzet az 1848/1849. évi forradalom és szabadságharc 150. évfordulójára.
- Matolai Etele
1883 Visszaemlékezéseim honvéd életemre. Függelékül Lázár Vilmos aradi várfogságban írt emlékirata. Sátoraljaújhely.
- Mészáros Lázár
1867 Mészáros Lázár külföldi levelei és életirata. Közreadja: Szokolai Viktor. Pest.
- Nyulásziné Straub Éva
1998 A szabadságharc hétköznapi tanúi... 1848–1849-es naplók. Magyar sorsfordulók. Budapest.
- Pete László
1999 Monti ezredes és az olasz légió a magyar szabadságharcban. Debrecen.
- Pribelszky János
1992 Kazinczy Lajos a szabadságharcban. In.: Hadtörténelmi Közlemények 2. sz.
- Wilhelm RamminG von Riedkirchen
1850 Der Feldzug in Ungarn und Siebenbürgen in Sommer des Jahres 1849. Pesth.
- Wilhelm Rüstow
1866 Az 1848–1849-i magyar hadjárat története. I–II. Pest.
- Somogyi Ignác
1887 Szolnok város története. II. köt. (1739–1880). Kézirat a szolnoki Damjanich János Múzeum Könyvtárában.
- Szederkényi Nándor
1893 Heves vármegye története, IV. Eger.
- Vukovics Sebő
1982 Vukovics Sebő visszaemlékezései 1849-re. Sajtó alá rendezte, az utószót és a jegyzeteket írta Katona Tamás. Budapest.

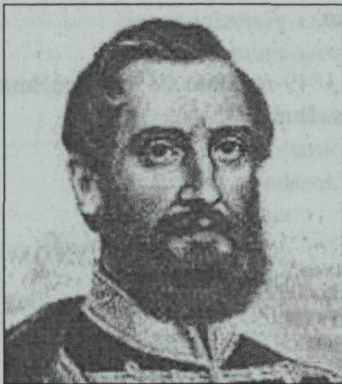
1. kép. Józef Wysocki honvéd vezérőrnagy,
a IX. magyar hadtest parancsnoka

2. kép. Kazinczy Lajos honvéd ezredes,
aradi vértanú, akinek csapatai
csak névleg tartoztak a tiszai hadsereghez

3. kép. Perczel Mór honvéd vezérőrnagy,
a tiszai hadsereg parancsnoka

4. kép. Lázár Vilmos honvéd
alezredes, hadosztályparancsnok

5. kép. Korponay János ezredes,
a tiszántúli népfelkelés parancsnoka